

МАРК ТВЕН

ПРИГОДИ
ТОМА СОЙЕРА

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

— Томе!

Не чути відповіді.

— Томе!

Не чути відповіді.

— Де ж він подівся, цей хлопчисько?.. Томе, озовися!

Не чути відповіді.

Старенька жінка зсунула окуляри на кінчик носа і поверх окулярів роззирнулася по кімнаті; потім підняла їх на чоло і поглянула з-під них. Вона рідко дивилася крізь скельця, коли їй доводилося шукати таку малечу, як цей хлопчисько, бо то були парадні окуляри, її велика втіха, і носила їх вона тільки для того, щоб бути «поважною»; насправді ж окуляри були їй зовсім не потрібні — так само вона могла б дивитися крізь заслінки кухонної грубки. На якусь мить вона ніби розгубилася, а тоді промовила не дуже сердито, проте досить голосно, щоб її могли почути меблі в кімнаті:

— Навернися лишень мені на очі!..

Не висловивши до кінця своєї думки, стара нахилилася і почала тицяти щіткою під ліжком, щоразу

зупиняючись, щоб перевести дух. Але з-під ліжка вона вигнала тільки kota.

— Світ не бачив такого шибеника!

Вона підійшла до відчинених дверей і, ставши на порозі, почала пильно вдивлятися у грядки з помідорами, що заросли бур'яном, — то був її город. Тома не було і там. Тоді вона покликala голосніше — так, щоб було її чути якнайдалі:

— То-о-о-ме!

Позаду неї почулося легке шарудіння. Вона озирнулася — і тої ж миті схопила за полу куртки хлопчиська, не давши йому втекти.

— Ну звісно! І як я забула про цю комірчину! Ти що там робив?

— Нічого.

— Нічого! А поглянь-но на свої руки. І на свій рот. У чому в тебе губи?

— Не знаю, тітонько!

— Зате я знаю. У варенні, ось у чому! Сто разів я тобі казала: до варення зась! І як горохом об стіну. А дай-но мені отого дубця!

Дубець завис у повітрі. Том зрозумів — порятунку чекати нізвідки.

— Ой! Тітонько! Що це у вас за спиною?

Стара злякано крутнулася на підборах і про всяк випадок покvapливо підбрала спідницю, а хлопець тим часом дременув що є духу, переліз через високий дощаний паркан — і тільки його й бачили!

Тітка Поллі спочатку розгубилася, а потім добродушно розсміялася.

— От розбишака! Чи я не знаю його витівок? Скільки він мене дурив! Могла б уже бути обачнішою. Але, видно, немає гірше дурня, ніж дурень старий. Недарма кажуть: старого собаку нових витівок не навчиш. Утім, Боже ж ти мій, у цього хлопчиська і витівки все різні: що не день, то інша, — хіба ж здогадаєшся, що в нього на думці? Він ніби відміряє, скільки мене мучити, щоб терпець урвався. Він знає й те, що досить

йому хоч на мить збити мене з пантелику або ж насмішити, як у мене вже і руки опускаються і нема в них сили, щоб відшмагати його як слід. Не виконую я свого обов'язку, що правда, то правда, нехай простить мене Бог. Хто обходиться без дубця, той розбещує дитину, сказано у Святому Письмі¹. Я ж, грішна, потураю йому, і за це дістанеться нам на тім світі — і мені, і йому. Знаю, що він справжнє бісеня, та що я вдію? Адже він син моєї покійної сестри, сердешна дитина, і мені просто не стає духу пороти сироту. Щоразу, коли він вислизне з моїх рук, мене гризе сумління, а відлупцюю — серце крається. У Святому Письмі сказано: людський вік короткий і сповнений скорботи. Достеменно так: він не пішов до школи: байдикуватиме до вечора, і я мушу покарати його — завтра він у мене працюватиме. Це, звісно, жорстоко, бо завтра субота і всі хлопці гулятимуть, та нічого не вдієш — понад усе він не любить працювати. І я цього разу виконаю свій обов'язок, а то геть занапащу дитину.

Том справді не пішов до школи і дуже весело згаяв час. Він повернувся додому, ледве встигнувши до вечері допомогти темношкірому хлопчині Джиму напилати на завтра дров і наколоти скіпок, а по правді — розповісти йому про свої пригоди, поки той виконував три чверті всієї роботи. Молодший брат Тома, Сід (не рідний брат, а зведений), на цей час уже зробив все, що йому наказали (зібрав і відніс усі скіпки), бо це був слухняний хлопчик, який не робив шкоди і нікому не завдавав клопоту.

Поки Том уминав за обидві шоки вечерю, користуючись кожною слушною нагодою, щоб тягати грудочки цукру з цукорниці, тітка Поллі діймала його різними запитаннями, повними прихованих пасток, сподіваючись загнати хлопця на слизьке і дізнатися правду. Як і всі простодушні люди, вона тішила себе думкою, що має хист до тонкої дипломатії

¹ Святим Письмом християни вважають Біблію — книгу, де зібрано багато легенд про Бога і різних святих, а також Євангеліє — книгу про Сина Божого Ісуса Христа. У багатьох країнах Євангеліє входить до складу Біблії.

і вбачала у своїх наївних хитрощах чудеса ехидної підступності:

— Томе, — спитала вона, — сьогодні було жарко?

— Так'м¹.

— Дуже жарко, правда ж?

— Так'м.

— І невже не захотілося тобі, Томе, скупатися в річці?

Том відчув щось недобре — тінь підозри і занепокоєння торкнулася його душі. Він пильно подивився в обличчя тітоньки Поллі, але воно нічого не сказало йому. І він відповів:

— Та'м... не дуже.

Тітка Поллі простягнула руку і помацала Томову сорочку.

— Навіть не спітнів, — сказала вона.

І стара самовдоволено подумала, як спритно й непомітно вона перевірила, що сорочка в Тома суха; нікому й на думку не спало, яка хитрість була в неї на умі. Том, однак, уже встиг зметикувати, куди вітер віє, і попередив подальші розпити:

— Ми підставляли голову під помпу — освіжитись. У мене досі волосся трохи мокре. Бачите?

Тітці Поллі стало досадно: і як це вона не скористалася таким важливим побічним доказом! Але враз у неї сяйнула нова думка.

— Але ж, Томе, щоб підставити голову під помпу, тобі треба було розпорювати комір сорочки в тім місці, де я зашила його? Ну ж бо, розстебни куртку!

З обличчя в Тома збігла тривога. Він розстебнув куртку. Комір сорочки був міцно зашитий.

— Ну гаразд, гаразд. Адже тебе важко зрозуміти. Я була впевнена, що ти й у школу не ходив, і купався. Та я не гніваюся на тебе: хоч віри тобі я не йму, проте інколи ти буваєш кращим, ніж здається.

Йї було трохи прикро, що її хитрощі ні до чого не при-

¹ «'м» — перша й остання букви слова «медм», що вживається в Англії й в Америці при шанобливому звертанні до жінки.

вели, але водночас і приємно, що Том хоч цього разу був хорошим хлопчиком.

Але нараз у розмову втрутився Сід.

— Щось мені здається, — сказав він, — начебто ви зашивали йому комір білою ниткою, а тут, подивіться, чорна!

— Так, звісно ж, білою!.. Томе!..

Але Том не став чекати продовження розмови. Вибігаючи з кімнати, він тихо сказав:

— Ну, Сідді, це тобі дурно не минеться!

Сховавшись у надійному місці, він оглянув дві великі голки, застромлені за вилогу куртки й обмотані нитками. В одну з них була всилена біла нитка, а в другу — чорна.

— Вона і не помітила б, якби не Сід. Бісова робота! То вона зашиває білою ниткою, то чорною. Уже шила б якоюсь одною, бо такі важко встежити... А Сіда я відлупцюю — буде йому наука!

Том не був тим Зразковим Хлопчиком, яким може пишатися місто. Зате він добре знав, хто був зразковим хлопчиком, і страшенно не любив його.

Утім, минула хвилина чи дві, а може, й менше, як він забув про всі свої незгоди. Не тому, що вони були для нього не такі прикрі й гіркі, як незгоди, що виникають у дорослих людей, а тому, що ним нараз опанувало нове непереборне захоплення і витіснило з нього всі тривоги. Так само і дорослі люди забувають свої прикrostі, щойно вони захопляться цікавим для себе ділом. Для Тома таким цікавим ділом став новий спосіб свистіти, який він перейняв у знайомого негра, і тепер йому не терпілося повправлятися в цьому особливому мистецтві на волі, щоб ніхто не заважав. Негр свистів по-пташиному. У нього виходила співуча трель, що переривається короткими паузами, для чого потрібно було часто доторкатися кінчиком язика до піднебіння. Читач, певно, пам'ятає, як це робиться, — якщо тільки він сам колись був хлопчиком. Наполегливість і ретельність допомогли Томові швидко опанувати всю цю премудрість. Він весело простував вулицею із солодкою музикою на вустах і величезною вдяч-

ністю в серці. Він почував себе, як астроном, що відкрив у небі нову планету, тільки радість його була безпосереднішою, повнішою і глибшою.

Улітку вечори довгі. Сутінки ще не впали на Землю. Раптом Том урвав своє щебетання. Перед ним стояв незнайомець — хлопчина, трохи більший за нього. Кожна нова особа будь-якої статі й віку завжди привертала увагу мешканців провінційного містечка Санкт-Петербурга¹. До того ж на хлопчикові був ошатний костюм — святковий костюм у будень! Це було неймовірно. Дуже витончений капелюх; акуратно застебнута синя сукняна куртка, нова і чиста, і точнісінько такі штани. Взутий він був у черевики, дарма що сьогодні ще тільки п'ятниця! У нього була навіть краватка — якась барвиста стрічка. Взагалі він мав вигляд міського чепуруна, і це розлютило Тома. Що далі Том розглядав це чепурне диво, то жалюгіднішим здавався йому власний обшарпаний костюм. Тож він тільки задер носа, усім своїм виглядом показуючи, що його з душі верне від таких франтівських убрань. Хлопці не порушували мовчанку. Щойно один з них робив крок, як робив крок й інший, — але тільки вбік, по колу. Лицем до лица і очі в очі — так вони пересувалися дуже довго.

Нарешті Том сказав:

— Хочеш, я тобі дам у зуби?

— Спробуй!

— А от і дам!

— А от і не даси!

— Захочу — і дам!

— Ні, не даси!

— Ні, дам!

— Ні, не даси!

— Дам!

¹ Американці часто дають своїм маленьким містечкам гучні назви столиць. У них є декілька Парижів, три або чотири Єрусалими, Константинополь та ін. Місто, що згадується в цій книжці, вони назвали ім'ям тодішньої російської столиці.

— Не даси!

Помовчали. Нарешті Том спитав:

— Як тебе звати?

— А тобі яке діло до того?

— Ось я тобі покажу, яке мені діло!

— Ну, покажи. Чого ж не показуєш?

— Іще скажеш слово — і покажу.

— Слово! Два слова! Два слова! Ось тобі! Ну, то що?

— Ти ба, який спритний! Та якби я захотів, я однією рукою впорався б з тобою, а другу нехай би мені прив'язали за спину.

— Чому ж не починаєш? Адже ти кажеш, що можеш.

— І відлупцюю, якщо не вгамуєшся!

— Де ж пак! Бачили ми таких!

— Гадаєш, що коли вирядився, то вже і важна птиця? Он якого капелюха настовбурчив!

— Не подобається? То збий його з мене. Отоді й дістанеш від мене на горіхи.

— Брешеш!

— Сам ти брешеш!

— Тільки лякає, а сам боягуз!

— Забирайся геть!

— Авжеж! Не вгамуєшся — я розвалю тобі голову кам'яною!

— Ова! Так і розвалиш!

— І розвалю!

— Чого ж досі не розвалив? Лякаєш, лякаєш, а на ділі нічого не робиш! Отож боїшся?

— Не боюся.

— Ні, боїшся!

— Ні, не боюся!

— Ні, боїшся!

Знов запала мовчанка. Обидва втупилися один в одного очима, затупцяли на місці, а потім почали робити нове коло. Нарешті зійшлися плече до плеча.

— Забирайся звідси геть! — сказав Том.

- Сам забирайся!
- І не подумаю.
- І я не подумаю.

Вони стояли один перед одним, кожен виставивши вперед ногу і з ненавистю дивлячись один на одного, а потім почали шосили шттовхатися. Але ні той, ні той не переважував у силі. Штовхалися вони довго. Нарешті, захекані й розпашілі, вони потроху послабили свій натиск, хоча кожен з них, як і досі, був насторожі. І тоді Том сказав:

— Ти боягуз і щеня! От я скажу моєму старшому братові — він одним мізинцем тебе сковирне. А я йому скажу — так і знай!

— Я так злякався твого старшого брата! У мене в самого є брат, ще більший за твого, і він може одним махом перекинути його аж через паркан. (Обидва брати — була чистісінька вигадка.)

- Брешеш!
- Ні, не брешу!

Великим пальцем ноги Том провів у пилюці ризику і промовив:

— Тільки-но спробуй переступити за цю ризику! Я дам тобі такого прочухана, що ти з місця не встанеш! Тож начувайся!

Чужак тої ж миті переступив ризику:

- Тепер подивимося, як ти мені даси.
- Відчепися! Кажу тобі, краще відчепися!
- Це ж ти казав, що віддухопелиш мене. Чого ж стоїш?
- Хай мене чорти візьмуть, якщо не віддухопелю за два центи!

Хлопець дістав із кишені дві великі мідні монети і з глузливою посмішкою простягнув їх Томові.

Том ударив його по руці, і мідяки полетіли на землю. Через хвилину обидва хлопці покотилися в пилюці, зчепившись, як два коти. Вони смикали один одного за волосся, за куртки, за штани, щипали і дряпали один одному носи, вкриваючи себе пилом і славою. Нарешті картина набула чіткіших об-

рисів, і крізь куряву бою стало видно, що Том сидить верхи на своєму ворогові і молотить його кулаками.

— Проби пощади! — зажадав він.

Але хлопець щосили намагався вивільнитися і голосно плавав від образи, а більше — від безсилої люті.

— Проби пощади! — І Том продовжував молотити кулаками.

Нарешті чужак невиразно пробурмотів: «Може, до-силь?» — і Том відпустив його зі словами:

— Це тобі наука. Іншим разом дивися, до кого лізеш у бійку.

Хлопець подався геть, обтрушуючи з костюмчика пилюку, схлипуючи, шморгаючи носом, час від часу обертаючись, кру-тячи головою і погрожуючи жорстоко поквитатися з Томом «наступного разу, коли десь здибає його». Том відповідав на це глузливим сміхом, а тоді, пишаючись своєю перемогою, рушив додому. Та ледь він повернувся спиною до незнайомця, той запустив у нього каменем і влучив між лопатками, а сам кинувся навтіки, вистрибуючи, мов антилопа. Том гнався за негідником аж до самого дому й таким чином довідався, де той живе. Він трохи постояв біля хвіртки, викликаючи во-рога на бій, але ворог тільки робив йому гримаси у вікні, а виклику не прийняв. А потім вийшла його матуся, обізвала Тома бридким, зіпсованим, грубим хлопчиськом і звеліла йому забиратися геть. Том не сперечався, але сказав, що нехай її синок начувається, він ще потрапить йому до рук.

Додому він повернувся пізно і, обережно влазячи у вікно, наразився на засідку: перед ним стояла тітка; і коли вона по-бачила, що сталося з його курткою і штанами, її намір пере-творити його свято на каторжну працю став твердий як криця.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Настала субота. Літо вирувало яскравими барвами й свіжістю, буяло життям. У кожному серці бриніла мелодія, а коли серце було молоде, вона виливалася в пісню. Обличчя кожного променилося радістю, кожний крокував пружно

і бадьоро. Білі акації стояли у цвіту і сповнювали повітря пахощами. Кардіфська гора, що підносилася над містом, вкрилася зеленню. Віддалік вона здавалася обітованою землею¹ — чудесною, безтурботною, привабливою.

Том вийшов на вулицю з відром вапна і довгою щіткою. Він зміряв поглядом паркан, і радість його в одну мить згасла в душі, а натомість у неї ввійшла туга. Тридцять ярдів дощаного паркана заввишки дев'ять футів!² Життя здалося йому безглуздим, існування — важким тягарем. Зітхнувши, він умочив щітку у вапняний розчин, провів нею по верхній дошці паркана, потім зробив те саме знову і знову й зупинився: якою ж крихітною була біла смужка порівняно з безмежним простором небіленого паркана! У розпачі він сів на землю під деревом. Із хвіртки підстрибцем вибіг Джим. У руці в нього було бляшане відро. Він наспівував пісеньку «Дівчина з Буффало». Ходити по воду до міської помпи Тому завжди здавалося неприємним заняттям, але тепер він подумав, що воно не таке вже й погане. Він згадав, що біля помпи завжди збирається багато людей: білі, мулати³, черношкірі; хлопчики й дівчатка, чекаючи своєї черги, сидять, відпочивають, міняються іграшками, сваряться, б'ються, пустують. Він згадав також, що хоча до помпи було якихось півтораєста кроків, Джим ніколи не повертався додому раніш як за годину, та й то майже завжди доводилося бігати за ним.

— Слухай, Джиме, — сказав Том, — ти отут трохи побіли, а я збігаю по воду.

Джим похитав головою і сказав:

— Не могу, маса⁴ Том! Стара пані веліла, щоб я йшов до

¹ Земля обітована — за староеврейськими переказами, земля, на яку Бог указав Мойсеєві (один із прадавніх проводирів єврейського народу, якого дитиною знайшли в очеретах) для поселення євреїв після їх виходу з Єгипту.

² Ярд — англійська міра довжини, дорівнює 0,91 метра; у футі 0,3 метра.

³ Мулати — нащадки від змішаних шлюбів негрів та білих.

⁴ М а с а — зіпсоване англійське слово «мастер», тобто панич, молодий пан. Так на Півдні Сполучених Штатів слуги називали панських дітей.

помпи, ні з ким не зупиняючись по дорозі. Вона каже: «Я вже напевно знаю, що маса Том покличе тебе білить паркан, так ти його не слухай, а йди своєю дорогою». Вона каже: «Я сама — каже, — піду подивлюся, як він його білитиме».

— А ти її не слухай! Вона багато чого каже, Джиме. Давай сюди відро, я миттю збігаю. Вона і не знатиме.

— Ой, боюся, маса Том, боюся старої пані! Вона мені голову відірве, їй-богу, відірве!

— Вона! Та вона і пальцем нікого не займе, хіба що стукне наперстком по голові — ото й тільки! Хто ж на це звертає увагу? Говорить вона, щоправда, дуже злі слова, але ж від слів не боляче, якщо тільки вона при цьому не плаче. Джиме, я дам тобі кульку. Я дам тобі мою білу алебастрову кульку.

Джим завагався.

— Біла кулька, Джиме, чудова біла кулька!

— Та воно так, кулька — річ чудова! Та все ж, маса Том, я дуже боюся старої пані.

— І до того ж, якщо ти захочеш, я покажу тобі свою вавку на нозі.

Джим був усього лише людина і перед такою спокусою встояти не міг. Він поставив відро на землю, взяв алебастрову кульку і, згораючи від нетерпіння, дивився, як Том розбинтовує палець ноги. А вже за мить він біг вулицею з відром у руці, щулячись від болю нижче спини, тоді як Том завзято білив паркан, а тітонька Поллі залишала бойовище з черевиком у руці і тріумфом в очах.

Але Томового завзяття вистачило ненадовго. Він думав про те, як весело збирався провести цей день, і душу його огорнув ще більший смуток. Незабаром інші хлопчики, вільні від усякої роботи, вибіжать на вулицю гуляти й бавитися. Вони, звичайно, затіють різні веселі ігри, і всі вони збиткуватимуться з нього, коли побачать, як тяжко йому доводиться працювати. Сама ця думка палила його вогнем. Він вийняв з кишень свої скарби і почав їх розглядати: уламки іграшок, кульки і тому подібна мізерія; усього цього мотлоху, мабуть, досить, щоб заплатити за три-чотири хвилини чужої праці,

але, звісно, за неї не купиш і півгодини цілковитої волі. Він знову зібрав своє жалюгідне майно в кишеню, облишивши будь-яку надію підкупити товаришів. Ніхто з хлопчиків не стане працювати за таку мізерну платню. І ось у цю страшну хвилину розпачу на Тома раптом зійшло натхнення! Так, так, саме натхнення, бо в його голові сяйнула геніальна думка.

Він узяв щітку і спокійно заходився до роботи. Ось у кінці вулиці з'явився Бен Роджерс, той самий хлопчик, глузувань якого він боявся над усе. Бен не йшов, а вистрибував і пританцьовував, а це свідчило, що на душі в нього радісно і що він багато на що сподівається в цей день. Він їв яблуко і час від часу видавав протяжний мелодійний свист, за яким впливали звуки на найнижчих нотах: «Дін-дон-дон, дін-дон-дон» — Бен зображував пароплав. Підійшовши ближче, він зменшив швидкість, зупинився на середині вулиці і почав неквапливо повертати на узбіччя, обережно, з належною солідністю, бо зображав він собою «Велику Міссурі», що мала осадку дев'ять футів. Він був водночас і пароплавом, і капітаном, і сигнальним дзвоном, тож йому доводилося уявляти, начебто він стоїть на своєму власному містку, сам дає команду і сам же її виконує.

— Стоп машина, сер! Дінь-ділінь, дінь-ділінь-дінь!

Пароплав повільно зійшов із середини дороги і став наближатися до тротуару.

— Задній хід! Ділінь-ділінь-дінь! — Обидві його руки нерухомо витягнулися по боках.

— Задній хід! Кермуй праворуч! Тш, ділінь-дінь! Чшш-чшш-чшш!

Тим часом його права рука величаво виписувала великі кола, бо вона являла собою сорокафутове колесо.

— Трохи назад з лівого борту. Ліворуч кермуй!

Почала обертатися ліва рука.

— Ділінь-дінь-дінь! Чшш-чшш-чшш! Вперед з правого борту! Стоп! Ще трохи з лівого борту!

— Стоп, правий борт! Ділінь-дінь-дінь! Стоп, лівий борт! Вперед і праворуч! Стоп! Малий хід! Дінь-ділінь! Чуу-чуу-у!

Віддай кінці! Жвавіше, ворухіться там! Гей там, на березі! Чого стоїш? Приймай линву!¹ Носовий швартов!² Накидай петлю на стовп! Задній швартов! А тепер відпусти! Машину зупинено, сер! Ділінь-дінь-дінь! Шт! шт! шт! (Машиніст випускає пару.)

Том продовжував працювати, не звертаючи на пароплав ніякої уваги. Бен уп'явся в нього очима і за мить мовив:

— Ага! Вскочив у лихо!

Відповіді не було. Том споглядав свій останній мазок очима художника, потім обережно провів кистю ще і ще раз, знову відкинувся назад — помилуватись. Бен підійшов і став поруч нього. У Тома аж слина покотилася, так йому закортіло яблука, але він, не подаючи знаку, продовжував завзято працювати.

Бен спитав:

— Що, друже, залигали на роботу?

Том рвучко обернувся до нього:

— А, це ти, Бене! Я і не помітив.

— Слухай, я оце йду купатися... Так, купатися! Мабуть, і ти хочеш? Але ти, звісно, не можеш, тобі доведеться попрацювати. І ти працюватимеш, еге ж?

Том подивився на нього і сказав:

— Що ти називаєш роботою?

— А хіба це не робота?

Том знову взявся білити паркан, кинувши недбало:

— Може, робота, а може, й не робота. Я знаю тільки одне: Томові Соєру вона до вподоби.

— Та невже? Чи не хочеш ти сказати, що це заняття для тебе приємне?

Щітка продовжувала шурувати паркан.

— Приємне? А що ж у ньому неприємного? Хіба хлопчиком щодня випадає білити паркан?

Тепер усе постало в новому світлі. Бен перестав їсти яблуко. Том натхненно, як справжній митець, водив щіткою

¹ Линва — канат.

² Швартов — линва, якою пароплави припинають до стовпа на пристані.

взад і вперед, відступав на кілька кроків, щоб помилуватися своєю роботою, тоді щось підправляв то там, то там, знову критично оглядав зроблене, а Бен стежив за кожним його рухом, дедалі з більшою цікавістю. Нарешті він сказав:

— Слухай, Томе, дай і мені побілити трошки.

Том поміркував і, здавалося, ладен уже був погодитися, та в останню мить передумав:

— Ні, ні, Бене... Все одно нічого в тебе не вийде. Ти ж знаєш, яка уїдлива тітка Поллі: адже цей паркан виходить на вулицю. Коли б він виходив у двір, то була б інша річ, а тут вона страшенно прискіплива — треба білити дуже ретельно. З тисячі... а, може, навіть із двох тисяч хлопчиків знайдеться тільки один, хто зумів би побілити його як слід.

— Та невже? Ніколи б навіть не подумав. Дай-но мені спробувати... ну хоч трішечки. Коли б ти мене попросив, я б тобі дав. Ну, Томе!

— Бене, я б з радістю, слово честі, але тітка Поллі... От Джим теж хотів, але вона не дозволила. Просився і Сід — не пустила. Тепер ти розумієш, як мені важко довірити тобі цю роботу? Ану ж бо почнеш білити — і раптом щось не так...

— Дурниця! Я старатимуся не гірше за тебе. Мені б тільки спробувати! Слухай: я дам тобі серединку від цього яблука.

— Гаразд. А втім, ні, Бене, краще не треба... боюсь я...

— Я дам тобі все яблуко — все, що залишилося.

Том випустив щітку з рук ніби знехотя, але з таємною радістю в душі. І поки колишній пароплав «Велика Міссурі» упрівав, працюючи під пекучим сонцем, відставний художник сидів поруч у затінку на якійсь діжці, погойдував ногами, наминав яблуко і розставляв сіті на інших телепнів. А таких не бракувало: хлопці раз у раз підходили до паркана — підходили покепкувати, а залишалися білити. На той час, як Бен вибився із сил, Том уже продав другу чергу Біллі Фішеру за зовсім нового паперового змія; а коли і Фішер утомився, його змінив Джонні Міллер, внісши плату у вигляді дохлого пацюка на довгій мотузці, щоб зручніше було крутити ним над головою, — і так далі, і так далі, година за годиною.

...Телепнів не бракувало: хлопці раз у раз підходили до парку-
на — підходили покепкувати, а залишалися білти...

На середину дня Том із жалюгідного злидня, яким він був уранці, перетворився на справжнього багатія, що потопає в розкошах. Крім коштовностей, які до нього вже потрапили, він тепер мав дванадцять алебастрових кульок, поламаний пищик, скельце від розбитої синьої пляшки, щоб дивитися крізь нього, гармату, зроблену з катушки для ниток, ключ, що нічого не відмикає, грудку крейди, скляну пробку від графіна, олов'яного солдатика, двійко пуголовків, шість хлопавок, однооке кошеня, мідну дверну клямку, собачий нашийник — без собаки, колодочку від ножа, чотири помаранчеві шкоринки і стару поламану віконну раму.

Том, б'ючи байдики, приємно й весело провів час у великому товаристві, а паркан стояв побілений аж у три шари вапна! Коли б вапно не скінчилося, він обібрав би всіх хлопчиків у цьому містечку.

Том подумки сказав собі, що, зрештою, життя не таке вже й беззмислове та нікчемне. Сам того не знаючи, він відкрив закон, що керує людськими вчинками, а саме: кожний дорослий і кожна дитина тільки тоді матимуть величезне задоволення від того, чого їм жагуче праглося, коли його важко було досягти. Якби він був таким же мудрим, як-от автор цієї книги, він зрозумів би, що Праця — це все те, що ми зобов'язані робити, а Гра — це те, що ми не зобов'язані робити. І це допомогло б йому усвідомити, чому робити паперові квіти чи, наприклад, крутити млин — праця, а забивати кеглі і сходити на Монблан¹ — задоволення. В Англії є заможні пани, які влітку полюбляють правити четвериком, що везе омнібус за двадцять-тридцять миль, тільки тому, що це шляхетне заняття коштує їм чималих грошей; але якби їм запропонували платню за ту саму нелегку працю, розвага стала б працею, і тоді вони відмовилися б від неї.

Том постояв на місці якийсь час, міркуючи про ту істотну зміну, яка відбулася в його житті, а потім подався до штаб-квартири — рапортувати про закінчення роботи.

¹ Монблан — гора у Швейцарії.